

Rus Üslerine Ev Sahipliği Yapan Ülkelerdeki Krizlere Rusya'nın Askeri Müdahaleleri

Melek Mardan*

Öz: Askeri müdahaleler son yıllarda önemli bir uluslararası güvenlik sorunu haline gelmiştir. Özellikle Kırım'ın Rusya'ya ilhakının ardından farklı bir boyut kazanmıştır. Bu müdahalenin yanı sıra Gürcistan ve Suriye'deki Rus müdahaleleri de Rusya'nın üsleri bulunan başka ülkelere de askeri müdahalede bulunabileceği ihtimallerini ortaya çıkarmıştır. Üslerin bulunduğu ülkelerin çoğunun eski Sovyet ülkeleri olması ve Rus nüfuzunun etkisi de değerlendirildiğinde günümüzde Rusya tehlikeli bir komşu halini almıştır. Bunun yanı sıra önemli ölçüde güç gerektiren askeri müdahalenin amacına ulaşması için lojistik destek çok önemlidir. Bu desteğin sağlanacağı veya koordine edileceği yerler de Rus üsleri olacaktır. Rusya'nın askeri müdahalelerini gerçekleştirdiği Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri Türkiye için de hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmamız askeri müdahaleler konusunda Rusya tarihinden örnekler ele alarak Rusya'nın askeri üslerini değerlendirecek ve Rus üslerine ev sahipliği yapan ülkelerdeki krizlere karşı Rusya'nın askeri müdahalelerini ele alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Askeri Müdahale, Rus Askeri Üsleri, Kırım'ın İlhakı, Gürcistan, Suriye

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, bayarmelek@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1718-3563

Military Interventions by Russia to Crises in Countries Hosting Russian Bases

Melek Mardan

Abstract: Military interventions have become an important international security issue in recent years. It gained a different dimension especially after the annexation of Crimea to Russia. In addition to this intervention, Russian interventions in Georgia and Syria have also revealed the possibility that Russia may intervene in other countries with Russian military bases. Considering the fact that most of the bases are located in the former Soviet Republics and the impact of Russian influence over these countries, Russia has become a dangerous neighbor today. In addition, logistic support is crucial for the military intervention, which requires considerable power, to achieve its goal. Russian bases will also be the places where this support will be provided or coordinated. Russia's military intervention took place at the Mediterranean and Black Sea regions are vital both for Turkey. In this context, our study will evaluate the military bases of Russia by taking examples from the history of Russia on military interventions and will address the military interventions of Russia against the crises in the countries hosting Russian bases.

Keywords: Russia, Military Intervention, Russian Military Bases, Crimean annexation, Georgia, Syria

Giriş

Askeri müdahale geçmişten günümüze devletlerin egemenliği üzerinde büyük bir tehdit oluşturmaktadır ve son yıllarda önemli bir uluslararası güvenlik sorunu haline almıştır. Askeri müdahale önemli ölçüde güç gerektiren bir olaydır ve askeri müdahalenin amacına ulaşması için lojistik destek çok önemlidir. Son yıllarda en akılda kalan müdahaleler Irak, Afganistan gibi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin müdahaleleri olsa da yaklaşık on yıldır Rusya'nın agresif bir dış politika izleyerek Gürcistan, Kırım ve Suriye'deki krizlerde aldığı tavır ve gerçekleştirdiği askeri müdahaleleri dikkat çekmektedir. Gürcistan, Kırım ve Suriye krizlerinin ötesinde Rusya'nın askeri olarak güçlendiği ve yeni müdahalelere hazır olduğu yönünde endişeler ve beklentiler de ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın askeri müdahaleleri konusu, genel olarak gelecekte oluşması muhtemel uluslararası güvenlik tehditleri ve özeldde komşularına yönelik tehditler açısından önemlidir. Bu bağlamda Rusya'nın askeri üslerinin olduğu ülkelerde müdahalelerde bulunmuş olması gerçeği dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye gibi Rusya'ya komşu olan bir devlette yapılan akademik çalışmalarda bu konuyla alakalı bilgiler yok denebilecek düzeydedir.

Rusya'nın Gürcistan, Kırım ve Suriye krizlerdeki tutumu Rusya'yı anlamak açısından önemlidir. Rusya'nın tutumu aslında geçmişten beri varlığını sürdüren bir tutumdur. Rusya'nın güç kullanarak yaptığı müdahaleler özellikle Soğuk Savaş dönemini bizlere hatırlatmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki Kore, Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan müdahaleleri Rusya'nın güç kullanmaktan kaçınmadığını göstermektedir. Günümüzdeki Rus askeri müdahaleleri ise Rusya'nın bu karakteristik özelliğinin yanı sıra, tam olarak Soğuk Savaş dönemindeki müdahaleleri gibi doğrudan değildir. Bugünkü müdahalelerde genellikle Rusya ilk görünen el değildir. Sonradan olaya müdahil olmaktadır. Ancak askeri güç de kullanmaktadır.

Rusya'nın askeri müdahaleleri konusu, müdahalelerin gerçekleştiği alan açısından (Akdeniz-Karadeniz) değişkenlik göstermekte ise de bu müdahalelerin Gürcistan, Kırım ve Suriye gibi askeri üslerinin bulunduğu ülkelerde gerçekleşmesi “Üslerle askeri müdahaleler arasında bir ilişki olabilir mi ?” sorusuna neden olmaktadır. Bu bağlamda askeri üsleri, Rusya'nın müdahalesi için lojistik açıdan destek sağlayan, korunaklı ve faaliyetlerinin takibi zor olması nedeniyle önem arz etmektedir. Soğuk Savaş sonrası gücünü ve nüfuzunu yitiren Rusya günümüzde varlığını devam ettiren üslerini ve nüfuz bölgelerini değerlendirmek ve korumak istemektedir.

Bu çalışma yurtdışındaki Rus askeri üslerinin konumları ile Rus askeri müdahaleleri arasında bir ilginin olup olmadığına dair bir analiz yapmamızı sağlayacak ve sonuç olarak bu analiz aracılığıyla Rusya'nın politikalarını daha iyi anlayabilmemize yardımcı olacaktır. Bir diğer amaç ise Rusya'nın askeri üsleri hakkın-

da kısıtlı olan Türkçe kaynaklara katkıda bulunmak ve gelecekte yapılabilecek akademik çalışmalar açısından fikir oluşturmaktır. Çalışmadan elde edilebilecek bir diğer çıktı ise askeri üs kavramıyla ilgili bilgiler olacaktır.

Çalışma “Askeri Müdahale ve Rusya Tarihinden Örnekler”, “Rusya'nın Askeri Üsleri”, “Rusya'nın Ev Sahibi Ülkelerdeki Krizlere Askeri Müdahaleleri” başlıkları altında üç bölümden oluşmaktadır. Son olarak da bir sonuç bölümüyle çalışma tamamlanmıştır.

Askeri Müdahale ve Rusya Tarihinden Örnekler

Dünyadaki devletler arasındaki ilişkilerin tarihi, maalesef, bir devletin egemenliğinin, başka bir devlet tarafından veya devlet birlikleri tarafından ihlal etme girişimleri ele alınmadan yazılamaz. Bu bağlamda devletlerin siyasi, ekonomik ve askeri çıkarları geçmişten beri askeri müdahaleler için sebepler üretilmesine önyak olmuştur. Bir devletin veya devletler birliğinin askeri kuvvetlerini kullanarak mevcut duruma çeşitli sebeplerle müdahil olması ile gerçekleşen askeri müdahale; ilhak ve işgal gibi saldırganlık eylemlerinden farklı olsa da bir siyasi iradeyi empoze etme amacıyla gerçekleştirilmektedir. Müdahalenin teorik bir bakış açısıyla incelenmesi akademik alanda nispeten yeni bir konudur. Devletlerin iç işlerine yabancı askeri müdahale vakalarının araştırma literatürüne yansıtılmasına rağmen, şu anda bu tür operasyonların temel özelliklerini açıklayabilecek genel bir teorinin varlığından bahsetmek zordur (Иванов, 2016:25).

Rus bilim adamları “müdahale” terimini “bir veya birkaç devletin başka bir devletin iç işlerine şiddetle müdahalesi” şeklinde tanımlamaktadırlar (Иванов, 2013:55). Bu tanımlama her ne kadar basit görünse de içerisinde ulusal zenginliğin yağmalanması, savaş kurallarının ihlali, sivillere karşı gerçekleştirilen operasyonlar, bölgede yeni silahların kullanılması ve yeni bir test alanı olarak bölgenin kullanılması, diğer ülkelerin ordularının ve paralı askerlerinin desteklenmesi ve bunların yanı sıra başka bir ülkenin isyancılarına silah ve mühimmat tedarik etmek gibi olguları da içerisinde barındırmaktadır. Bu çerçevede Rusya'nın askeri müdahalelerini ele aldığımızda saydığımız olguları içerisinde daha az barındıran ve daha doğrudan yapılan bir müdahale yöntemi kullandığını görmekteyiz.

Askeri müdahale ve Rusya dendiğinde Rusya için Ekim 1917'deki devrime uzanmak gerekmektedir. 1917-1922 yılları arasında Rusya'da gerçekleşen olaylar dünyadaki bazı devletlerin kayıtsız kalamayacağı türdendi. Rusya'da devrime karşı yenilmiş olanlar güçlerini birleştirmeye ve silahlanmaya başlamışlardı. Rusya'da devrimciler ve devrime karşı olanlar arasında bir iç savaş başlamıştı. Bu dönemde İngiltere, Fransa, ABD ve Japonya yeni örgütlenen komünist devlete karşı askeri müdahale organize eden başlıca uluslararası güçleri oluşturdu (Курьзов, 2016:20). Böylece Rusya askeri müdahale ile tanışmış oldu. Bu askeri müdahaleye rağmen başarılı olan komünist rejim de ilerleyen yıllarda kendi

nüfuzunu korumak için çeşitli askeri müdahalelerde bulundu. Çünkü bu yıllar aslında Soğuk Savaş dönemini oluşturuyordu. Bu çift kutuplu dönemde ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) başka ülkelerde pek çok askeri müdahalede buldukları için, iki devlet arasındaki bu mücadele kendi toprakları dışında pek çok kez karşı karşıya gelmelerine neden oldu. Askeri müdahale kavramı üzerine çalışmaları bulunan pek çok yazar da belki de bu nedenle askeri müdahale tarihinde Soğuk Savaş dönemine daha çok önem vermektedir. Bunun yanı sıra askeri müdahale kavramını sadece Soğuk Savaş sonrası dönemde değerlendiren çalışmalar da vardır. Hoffmann'a göre; Uluslararası ilişkiler kadar eski bir konu olan askeri müdahalenin sadece Soğuk Savaş sonrası dünyada daha belirgin hale geldiğini varsaymak yanlıştır (Hoffmann, 1995:30). Çünkü özellikle iç savaflara müdahale konusu Soğuk Savaş sırasında merkezi bir önem taşımaktaydı ve her iki süper güç de sömürgeciliğe karşı başkaldırı ve self determinasyon hakkının yükselişinden faydalanmaya çalışmışlardı (Hoffmann, 1995:29). Bunun dışında her iki ülke de nüfuzlarını kaybetmemek için askeri müdahalelerde bulunmuşlardı. Bu dönemde SSCB Doğu Avrupa'da nüfuzunu kullanarak bölgeyi kontrolü altında tutuyordu. Ancak bölgede çeşitli fikir uyuşmazlıkları vardı. Örneğin; Sovyet yardımı olmadan bağımsız olan Yugoslavya ve SSCB'nin ilişkileri 1948'den beri iyi değildi, 1949'da da Yugoslavya Doğu Bloğu ülkeleri ile ilişkilerini kesmişti (Karadeli, 2019:244). Stalin'in ölümünden sonra Doğu Avrupa'daki fikirler daha fazla kendini gösterme fırsatı bulmuş ve sesleri duyulur olmuştur. Özellikle Macaristan'da ayaklanmalar meydana gelmeye başlamıştı. SSCB askerleri 1956'da Macaristan'daki ayaklanmalara müdahalede bulunarak SSCB için askeri müdahalelerinin önünü açan dönemi başlatmış oldular. SSCB bu müdahalesinden sonra Varşova Paktı uyarınca hiçbir komünist ülkede iç ya da dış faktörlerle ortaya çıkması fark etmeksizin devrimlere izin vermeyeceğini açıkladı (Kip, 2016:52). SSCB'ye göre, Macar ayaklanması sadece bir ülkenin iç sorunu değil karşı devrimin tanımına uygun bir emperyalist müdahaleydi (Bekcan, 2019:21). Çünkü ayaklanma komünist rejime ve SSCB'ye karşı bir eğilim gösteriyordu. Ayaklanmacılar Sovyetler benzeri bayrak ve simgelerin milli motiflerle değiştirilmesini ve SSCB askerlerinin tamamen ülkeden çıkmasını istiyor ve ABD'den destek bekliyorlardı (Karadeli, 2019:247-248). Ancak beklenen destek gelmedi ve SSCB askerleri ayaklanmaları bastırdı. Bu askeri müdahale SSCB'nin o zamana kadarki en önemli müdahalesi olmuştu çünkü pek çok Doğu Avrupa ülkesi Macaristan müdahalesinden haberdardı. SSCB Macaristan askeri müdahalesinde Varşova Paktı'nın verdiği yetkilere dayanarak harekete geçti ve uluslar arası bir tepkiyle karşılaşmadı.

Soğuk Savaş yıllarında ABD komünizm karşıtı isyancıları desteklemek, SSCB de uydularındaki karşı devrimleri bastırmak için müdahalelerde bulundular ve bu müdahalelerin temelini oluşturan, iki devlete de insani olmayan bir müdahale hakkı tanıyan Brezhnev Doktrini ile Reagan Doktrini'ni ilan ettiler (Hoffmann, 1995:29). Bu doktrinlerin ilan edildiği dönemde SSCB Hükümeti'nin yaptığı yeni

bir askeri müdahale gündemdeydi. Varşova Pakti'na dayanarak SSCB askerleri Çekoslovakya'ya askeri müdahalede bulunmuşlardı. Askeri müdahaleye sebep olan ve "Prag Baharı" olarak anılan bu reform sürecinin başlangıcı, Çekoslovakya'daki halkın ayaklanması ve de Dubchek'in devlet yönetimine gelmesiyle başlamıştı. Çekoslovakya'da yeni bir siyasal sistem kurmak, çok partili demokratik bir sistem getirmek ve toplanma, söz, ifade, inanç, basın gibi özgürlüklerin tümünün kabul edilmesinin kararlaştırıldığı bir program kabul edilmişti (Kip, 2016:76). Program kısa sürede uygulanmaya başlandı ve Doğu Bloğu ülkelerinin yönetimlerinin dikkatini çekti. Dubchek birkaç kez uyarıldı ancak Çekoslovakya, 1956'da Macaristan'ın yapmak istediği gibi Varşova Pakti'ndan ayrılmaya niyeti olmadığını duyurduğundan, SSCB'nin ve müttefiklerinin askeri bir müdahaleleri olacağını düşünmedi (Karadeli, 2019:251). Fakat beklendiği gibi olmadı, 1968 yılının 20 Ağustos gecesi askeri müdahale gerçekleştirildi, Çekoslovakya direnmeyerek teslim oldu, SSCB de aynı gün Çekoslovakya'nın bağımsızlık ve özgürlüğünü tehdit eden tehlikenin ortadan kalkmasının ardından askerlerin ülkeyi terk edeceğini duyurdu (Kip, 2016:78-79). Böylece SSCB "*Sosyalizme düşman güçler herhangi bir sosyalist ülkeyi kapitalizme yönlendirmeye çalışırlarsa, bu durum yalnızca o ülkenin değil tüm sosyalist ülkelerin ortak sorunu ve kaygı sebebi olur*" şeklinde özetlenebilecek Brezhnev Doktrini'ni uygulamış oldu (Karadeli, 2019:251). SSCB'nin Çekoslovakya'ya düzenlediği askeri müdahale Macaristan askeri müdahalesinden sonra ikinci önemli müdahale oldu. Macaristan'da ayaklananlara karşı sosyalist bir hükümet kuran Kadar'ın çağrısı (Bekcan, 2019:19) ve Varşova Pakti'ndan alınan yetkiler çerçevesinde müdahalede bulunan SSCB askerleri, Çekoslovakya'da ise Varşova Pakti ve Brezhnev Doktrini'ne dayanarak müdahalede bulundular. Çekoslovakya müdahalesinin ardından gerçekleşen en büyük müdahale olan Afganistan askeri müdahalesi de yine Afganistan'daki SSCB yanlısı hükümet üyelerinin çağrısıyla gerçekleşecekti.

1950'lerden beri SSCB ile ilişkileri iyi olan Afganistan'da, hükümetin SSCB'den uzaklaşması üzerine 1978 yılında komünist bir darbe gerçekleştirildi (Şeyhanlıoğlu, 2008:70-71). Darbeden sonra Nur Muhammed Taraki, Hafizullah Emin ve Babrak Karmal hükümeti kurdular (Broxup, 1984: 7). SSCB bu darbeyi olumlu karşıladı ve çıkabilecek isyanları öne sürerek Bagram Askeri Havaalanı'na nakliye uçaklarıyla yığınak yapmaya başladı (Broxup, 1984: 6). Sovyetler modeline uygun bir emniyet teşkilatı ve içişleri, dışişleri ile askeri konular için AGSA örgütü kuruldu (Broxup, 1984: 7). Bu dönemde Afganistan'da yönetim baskısının artması ve hükümetin fikirlerine karşı gelenlerin öldürülmesi halkta tepki yaratmaya başladı. Örgütlü ayaklanmalar başlaması ve hükümetin başındaki Emin'in bu ayaklanmaları bastıramaması üzerine Karmal Afganistan'da huzurun ve barışın sağlanması için SSCB askerlerini Afganistan'a davet etti ve SSCB askerleri 27 Aralık 1979'da Afganistan'a askeri müdahalede bulundular (Şeyhanlıoğlu, 2008:71). Burada bahsi geçen "huzur ve barışın sağlanması için yapılan davet" 1978 yılında imzalanan SSCB ve Afganistan arasında imzalanmış

olan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması'na dayandırılarak bu şekilde ifade ediliyordu. Çünkü bu anlaşmayla SSCB ve Afganistan Varşova Paktı gibi bir askeri pakttaki yer almasalar da pek çok alanda ortak hareket etmekteydiler. Anlaşma, Sovyet modelli bir emniyet teşkilatı kurulmasından, SSCB askerlerinin Afgan ordusuna danışmanlık yapması ve siyasi alanda Sovyet etkisinin artırılmasına kadar pek çok alanı kapsıyordu. Ayrıca anlaşmanın dördüncü maddesi SSCB'nin askeri müdahalesi için asıl argümanı sağlamaktaydı. Bu maddeye göre; "... taraflar dostluk ve iyi komşuluk ruhu içinde hareket edecek ve her iki tarafın rızasıyla her iki ülkenin güvenliğini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlamak için uygun önlemleri alacaklardır." (Докипедия, 2020). Karmal hükümetin başında yer alması da SSCB Karmal ile görüşmüş ve bu anlaşmaya dayanarak müdahalede bulunmuştur. Bu müdahalede Karmal'ın daveti görünen sebep olsa da 1978 askeri darbesinden sonra hükümeti kuran ve SSCB tarafından desteklenen Taraki, Emin ve Karmal'ın kendi içlerinde anlaşmazlıklara düşmesi ve SSCB yönetimi tarafından Taraki'ye Emin'den kurtulup Karmal'la yoluna devam etmesinin istenmesi üzerine; Taraki'nin, bunu haber alan Emin tarafından öldürülmesi bu hükümetin sonunu hazırladı (Broxup, 1984: 10). Çünkü SSCB başarısız bir komünist rejim görmek istemiyordu. Bu nedenle 1978 askeri müdahalesinden hemen sonra kendi desteğiyle başa gelen Emin'i yine kendisi bir KGB ajanına öldürterek Karmal'ı yönetici ilan etti (Broxup, 1984: 11). Böylece askeri müdahalenin başlangıç bölümü tamamlanmış oldu. Ancak bu askeri müdahaleden sonra da Afganistan'a barış ve huzur gelmedi. SSCB askerleri ve ayaklanmacılar arasında 10 yıl süren çatışmalar sonucu SSCB 1989'da Afganistan'dan çekildi. SSCB'nin bu müdahalesi yukarıda bahsettiğimiz diğer iki müdahalesinden farklı olarak Varşova Paktı yetkileriyle olmadı. Buradaki meşruiyet SSCB ve Afganistan arasındaki dostluk anlaşmasına ve Karmal'ın davetiyle sağlanmaya çalışıldı. Afganistan müdahalesinde Macaristan ve Çekoslovakya'dan farklı olarak Afgan halkının sosyalizmi benimsemekte zorlanması, SSCB yanlısı hükümetin aldığı baskıcı kararlar, pek çok kişinin idam edilmesi ve bu nedenle SSCB yanlısı hükümetlerin zarar görek devrilmek üzere olması etkili oldu. Macaristan ve Çekoslovakya müdahalelerinde ise SSCB karşıtlığı daha ön plandaydı. Ayrıca, Afganistan müdahalesinin gerçekleşmesinde; komünist rejimin geldiği Afganistan'da SSCB'nin komünist bir yönetimi kaybetmek istememesi, ABD'nin Hint Okyanusu'nun Asya kıyılarına yakın bölümünde bulunan Diego Garcia Hava Üssü'nü güçlendirmesine karşı SSCB'nin Asya'da stratejik bir yer elde etmek istemesi ve ABD'nin İran'a müdahale edeceği söylentisi etkili olmuştur (Broxup, 1984: 10-11).

SSCB bahsi geçen üç müdahalesinde de nüfuz alanlarını kaybetmeme ve stratejik bölgeleri elinde bulundurma prensibiyle hareket etmiştir. Askeri müdahalelerinde Varşova Paktı ve komünist hükümetlerin davetlerini öne sürmüştür. Böylece müdahalede bulunduğu ülkenin huzuru ve güvenliği için müdahalede bulunduğunu ilan ederek meşruiyet sağlamaya çalışmıştır. Dünya'daki askeri müdahalelerde müdahalede bulunan devletin ulusal çıkarları görünür neden

olmasa da her zaman asıl neden olmuştur. Rusya bu ulusal çıkarlarını SSCB döneminde komünizmin koruyuculuğu rolüyle gizlemiştir.

Rusya'nın Askeri Üsleri

Uzun bir imparatorluk döneminden sonra sosyalist bir rejime geçmiş olan Rusya, tarihinde sürekli mücadele ederek var olmuş bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Sovyetler Birliği döneminde farklı bir boyuta taşınmış olan bu mücadele ruhu, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin büyük ve etkili bir güç olarak kendini göstermesini sağlamıştır. Fakat, ABD ile girdiği Soğuk Savaş'ın gergin atmosferi SSCB'nin daha çok askeri harcamalara önem vermesiyle giderek ağırlaşmıştır. Askeri harcamaların yanı sıra sürekli alarm durumunda olmak zorunda kalan Sovyetler Birliği, askeri tedbirlerden biri olan kendi toprakları dışında askeri üsler kurma çabası içerisine girdi. Bu üsler bazen caydırıcı, bazen savunma amaçlı, bazen ekonomik, bazen silah testleri, bazen uzay çalışmaları bazen ise dışardan gelebilecek herhangi bir saldırıya hazırlıklı olma gerekliliği şeklinde kendini göstermiştir. Bu dönemde kurulan bazı askeri üsler kapansa da günümüzde Rusya Federasyonu'na devredilmiş üsler olarak varlığını sürdürmekte olanlar da vardır. Soğuk Savaş'ın sonunda Rusya Doğu Bloğu'nun dağılması, nüfuz alanlarının azalması ve topraklarının daralmasıyla bunalımlı bir döneme girdi. Bu dönem güçlü bir iktidarın kurulmasıyla toparlanma ve yükselişe geçme şeklinde devam etti. Bu nedenle Rusya günümüzde Sovyetler Birliği dönemindeki gücünü yeniden kazanmaya başladığını göstermeyi arzulamakta ve bu durumu askeri müdahaleleriyle de göstermektedir. Askeri müdahalelerinin yanı sıra Sovyetler Birliği döneminden kalan ve yurtdışında Rusya'nın gücünü hissettiren en dikkat çekici unsurlardan biri de şüphesiz Rusya'nın askeri üsleridir. Rusya'nın askeri üsleri ve askeri müdahaleleri ise genellikle paralellik göstermektedir. Özellikle Karadeniz ve Akdeniz'e kıyısı olan ülkelere karşı gerçekleştirdiği askeri müdahaleler üslerini kaybetmemek adına ve üsleri yardımıyla düzenlenmiştir.

Rusya'nın üsleri istisnalar dışında sınırları etrafına yayılmış vaziyette bulunmaktadır. Bu üsler çoğunlukla nüfuzunun yüksek olduğu Orta Asya'da yer almaktadır. Orta Asya'daki üsler Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da yer almaktadır. Tarafsızlık statüsünü sürdüren Türkmenistan ve daha önce ABD ile Almanya'ya üs vermiş olan (Şuan bu iki üs de kapalıdır.) Özbekistan'da Rusya'nın tekliflerine rağmen Rus üssü bulunmamaktadır.

Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan toprakları göz önüne getirildiğinde görülmektedir ki SSCB'nin en büyük askeri tesislerine ev sahipliği yapan bölge şu anki Kazakistan toprakları olmuştur. Kazakistan'daki tesisler Rusya'nın savunma kapasitesi açısından hala büyük önem taşımaya devam etmektedir. İkili anlaşmalarla Kazakistan'da kiracı statüsünde bulunan Rusya şu an Kazakistan topraklarında 7 büyük askeri tesisi işletmektedir ve Rusya'nın Kazakistan'da kiraladığı toplam

alan sayısı 11 milyon hektarı aşmaktadır (Военные базы РФ за границей, 2010). Bu askeri tesislerden biri olan Baykonur Uzay Üssü (5 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Test Alanı) Kazakistan'ın Kızılorda Bölgesi'nde yer almaktadır ve üsle beraber Baykonur'da 70 bin kişilik bir şehir ve yaşam alanı da kurulmuştur (Космодром Байконур, 2017). Üs, "Soyuz" ve "Proton" gibi büyük roketlerin fırlatılması için kullanılan tek üs olmasının yanı sıra, Rus insanlı uzay programlarının uygulanması için tek uzay üssüdür (Военные базы РФ за границей, 2010). Buna ek olarak, Baykonur Üssü Rusya'nın uzay çalışmalarının %70'inin gerçekleştiği bir tesistir (Кутнаева, 2010:84). Baykonur dışında 929 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Uçuş Test Merkezi'ne bağlı, merkezi Rusya'nın Astrakhan Bölgesi'nde bulunan Kazakistan'ın Akhtubinsk (Aktöbe), Batı Kazakistan ve Atrau bölgelerinde bulunmakta olan 85., 171. ve 231. test alanları vardır (Военные базы РФ за границей, 2010). Tesisler SSCB'nin yıkılışının ardından ancak 1996'da yeniden faaliyete geçebilmiştir (Aliyev, 2016:3). Tesislerde yeni silah türleri test edilmekte ayrıca Rus Hava Kuvvetleri ve Rus Donanması Havaçılık pilotları eğitim uçuşlarını bu üste gerçekleştirmektedir (Кутнаева, 2010:84). Bir diğer üs kompleksi ise 4 Numaralı Hükümetler Arası Test Alanı içeriğinde yer alan; 20 Numaralı Test İstasyonu ve IP-8 ve IP-16 ölçüm istasyonlarıdır (Kazakistan'ın Batı Kazakistan bölgesi) ve Kazakistan'daki diğer pek çok üs gibi 1950'lerde kurulan bu tesisler, 1996'da yapılan anlaşmayla kiralanmıştır ve yeniden faaliyete geçmiştir (Лукин, 2007). Füze teknolojisi ve mühimmatının test edilmesini sağlama amacıyla tasarlanan üste (Полигон Капустин Яр, 2006) özellikle balistik füzelerin ekipmanlarının testleri gerçekleştirilmektedir (Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, 2018). Kazakistan'daki bir başka üs olan Sarı Şagan adı ile de bilinmekte olan 10 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Test Alanı da balistik füzeleri test etmek için tasarlanmıştır (Кутнаева, 2010:85). Kazakistan'ın Karaganda, Jambıl, Aktöbe ve Kızılorda bölgelerine dağılmış şekilde bulunmakta olan üssün depolama alanı 80 bin metrekareden fazladır. Stratejik balistik füzeleri test etmenin yanı sıra depolama, anti-füze ve uçaksavar füzesi sistemlerini test etme amaçlı da tasarlanmıştır (Кутнаева, 2010:85). Bu amaçla, füzelerin testlerinin yapıldığı özel olarak belirlenmiş "Капустин Яр-Сarı-Şagan" rotası oluşturulmuş olması nedeniyle 10 Numaralı Sarı Şagan üssü, 4 Numaralı Hükümetler Arası Test Alanı'na yapısal olarak bağlı sayılabilmektedir (Военные базы РФ за границей, 2010). Kazakistan'da yer alan son Rus askeri üssü 3 Numaralı Roket ve Uzay Savunması Mühendisliği Birimi adı verilen Balkaş-9 adıyla da bilinen üstür. Balkhash Gölü'nün Priozersk Bölgesinde yer almaktadır ve 2001'den beri Rus Hava Kuvvetleri'ne bağlıdır (Кутнаева, 2010:85). Ayrıca askeri üsler arası ulaşım sahası olarak kullanılan Kostanay Havaalanı'nı da içermektedir (Военные базы РФ за границей, 2010). Üs haber alma ve füzelerin parametrelerini belirleme görevini üstlenmektedir. 2004 yılında bir yangın geçiren üste geriye kalan 3 anten 3000 kilometreye kadar bilgi alabilmektedir (Лукин, 2007). Başka kaynaklarda bu antenlerin bilgi alma ve tarama faaliyetlerinin 4800

kilometreye ulaştığı da belirtilmektedir (Нерсисян). Üs özellikle Pakistan, Çin, Hindistan ve Hint Okyanusu üzerinde kontrol sağlamaktadır ve füze uyarı sistemine bağlıdır (Кутнаева, 2010:85).

Rusya'nın sınırlarının ötesinde bulunan en büyük askeri birimi Tacikistan'da yer alan 201 Numaralı Askeri Üs'tür. Üssün parçaları ve birimleri üç garnizonda (Duşanbe, Kulyab ve Kurgan-Tube), sekiz askeri kasabada yer almakta ve üs Duşanbe, Kulyab (2015'e kadar) ve Kurgan-Tube (Bokhtar) şehirlerine yayılmış vaziyette yer almaktadır (Кутнаева, 2010:87). 201 numaralı üs Rus askeri üsleri arasında çıkabilecek herhangi bir savaşa karşı en hazırlıklı birliklerin bulunduğu birimdir (Военные базы РФ за границей, 2010). 201 numaralı üssün kuruluş tarihi 1 Haziran 1943'tür ve 1945'te de bu üssün Tacikistan'a taşınması emredilmiştir (Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, 2020). 2004 yılında üssün açılış töreni yapılmış, Tacik-Afgan sınırındaki durumu normalleştirme amacıyla üssün Ruslara verildiği açıklanmıştır. Ayrıca üs; insani yardımın sağlanması, korunması ve dağıtılması, büyük ekonomik tesislerin geri dönüşümü ve korunması sürecinde yardım sağlanması amacıyla da görevlendirilmiştir (Кутнаева, 2010:87). Terörizme karşı oluşturulmuş bir üs olarak görev yapmakta olan 201 Numaralı üs günümüzde Afganistan sınırındaki Tacikistan sınır muhafızlarını desteklemek için ve Tacikistan silahlı kuvvetlerine yardım sağlama amacıyla Orta Asya'daki barış ve istikrarı korumak üzere yeniden tasarlanmıştır. Diğer üslerden farklı olarak bu üs altı binden fazla askere ev sahipliği yapar ve bu askerlerden %20'si sürekli Tacikistan'da yaşar (Кутнаева, 2010:87). Böylece bölgede bulunan asker sayısı sürekli korunmuş olur. Tacikistan'daki bir diğer üs Tacikistan'ın Rusya'ya olan borcu karşılığında 49 yıllığına Rusya'ya tahsis edilen Nurek üssüdür (Кутнаева, 2010:88). Uzayın optik-elektronik kontrolü amacıyla kurulan üssün diğer adı Rusça'da "pencere" anlamına gelen "Okno" dur. Pamir Dağ Sistemi'nin Sanglok Dağı'nda deniz seviyesinden 2200 metre yükseklikte yer almaktadır. Uzayda 2 bin ile 40 bin kilometre arasındaki yüksekliklerde yer alan nesnelere tespiti amacıyla tasarlanan uzay izleme sisteminin önemli bir parçasıdır (Кутнаева, 2010:88). Rus Uzay Kuvvetleri'nin yetkisi altında bulunan üs günümüzde askeri uzay araçlarını ve Rusya'ya ait gök cisimlerinin durumunu izlemekte ve uzaydaki nesnelere hakkında bilgi toplayıp uzaydaki trafik parametrelerini hesaplayarak işlem sonuçlarını komut gönderilerine aktarmaktadır. Üs Dünya yörüngesindeki Rusya'ya ait nesnelere bakımını da sağlar (Георгиев, 2006). Bu görevinin yanı sıra öncelikle insanlı uçuşlar için bir tehdit olan küçük uzay nesnelere izlemek amacıyla uluslararası programlar çerçevesinde uzayın izlenmesi görevini gerçekleştirmektedir (Военные базы РФ за границей, 2010).

Orta Asya'da Rus askeri üslerine ev sahipliği yapan üçüncü ülke ise Kırgızistan'dır. Kırgızistan'da bulunan üsler silah testleri yapmak, haberleşme ağını güçlendirmek, Asya'daki nükleer hareketliliği izlemek ve hava üssü olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Bu üslerden ilki Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'in Kant Köyü'nde kurulmuş olan 999 numaralı Kant Hava Üssü'dür ve Kırgızistan'daki

beş Rus üssünden Rusya Federasyonu'nun kendi toprakları dışında kurduğu ilk üssüdür (Кутнаева, 2010:84). ABD'nin Manas'ta üs açtığı ve terör tehdidi algısının bulunduğu 2003 yılında açılmıştır (Кудаяров, 2018:205). Kırgızistan'ın Issık-Kul (Issık Göl) Bölgesi'nde Issık Göl'ün doğu kıyısında yer alan 954 Numaralı Koy-Sarı Antidenizaltı Silahları Test Üssü, Rus donanmasına ait silahların test edilmesi için kurulmuştur. Silahların test edilmesi için ideal bir yer olarak görülmektedir ve bu tip silahların test edilmesi için benzer bir yer Rusya'da bulunmamaktadır (Шахназаров, 2012). Üs bir Kırgız-Rus ortak girişimi olan Rusça'da göl anlamına gelen "Ozero" projesi kapsamında torpido türü silahları test etme amacıyla kullanılmaktadır (Górecki, 2014:31). Bir diğer üs olan 338 Numaralı Kara Balta İletişim Merkezi Kırgızistan'ın Çuy Bölgesi'ne bağlı Kara-Balta'da (Chaldovar) yer almaktadır. Rus Donanması'nın ana personeli ile Pasifik ve Hint okyanuslarında görev yapan denizaltılar ve yüzey gemileri arasındaki iletişimi sağlamakla görevlidir (Старчак, 2014:42). Kırgızistan'daki son iki üs ise 1 Numaralı Otomatik Sismik İstasyon ve 17 Numaralı Radyo-Sismik Laboratuvar'dır. Rusya Savunma Bakanlığı Sismik Hizmetine bağlıdır, üslerden biri Issık-Kul Bölgesi'nin İçke-Suu Köyü'ndeki Batı Tyan Şan dağlık bölgesinde, diğeri Jalal-Abad Bölgesi'nin Mayлуу-Suu Köyü'nde yer almaktadır (Военные базы РФ за границей, 2010). Çin'deki Lobnor test sahasında ve Güney Asya Bölgesi'ndeki ülkelerde nükleer silahların test edilmesini kontrol etmek için tasarlanmıştır.

Orta Asya'dan sonra Rus üslerinin en fazla olduğu bölge Avrupa'dır. Avrupa'da Belarus, Moldova (Transdinyester) ve Ukrayna (Kırım)'da Rus üsleri bulunmaktadır. Özellikle Belarus ve Moldova'daki üsler Batı Avrupa'yı ve Avrupa'daki üslerin hepsi ise NATO'yu tehdit edebilecek konumdadır. Belarus'ta bulunan Gantsevichi (Baranovich) Radyo Teknik Ünitesi adlı üs, Belarus Baranovich'e 48 km uzaklıktaki Gantsevichi köyünde bulunan "Volga" radar istasyonunu içermektedir (Спаткай, 2015). Tamamlanması ve işletilmeye başlanması, Skrunda'da (Letonya) bulunan üniteye iki radarın kaybından sonra gerçekleşmiştir (Халип, 2015). Skrunda'daki radarların yeterince güçlü (Herhangi bir Avrupa ülkesinden gelebilecek saldırıyı 25 dakika önce SSCB'ye bildirebilecek kadar) ve bölgede başka radar bulunmasını gerektirmeyecek ölçüde olması bu durumun en önemli nedenidir (Sputnik, 2016). Fakat bu radarlar Letonya'nın bağımsızlığının ardından, 1995 yılında sembolik bir eylemle, televizyonlarda canlı yayınlanarak bir Amerikan şirketi tarafından imha edilmiştir (Sputnik, 2016). Bu olaydan sonra tamamlanan Gantsevichi'deki radar istasyonu 2003 yılında füze saldırılarına karşı kurulan uyarı sisteminde alarm görevi üstlenmiş ve sorumluluk alanı 5,000 kilometre aralığında fırlatılan füzelerin takibini sağlamak olmuştur. "Volga"nın yardımıyla, balistik füzeler, uzay nesnelere ve Kuzey Atlantik ile Norveç Denizi'ndeki NATO denizaltılarının devriye alanları üzerindeki kontrol kapasiteleri tespit edilebilmektedir. Ayrıca Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) hava savunma sisteminin bir parçası ve Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Ukrayna ve Özbekistan Hava Kuvvetleri Komutanlığı ve Hava Savunma Komutanlıkları arasında hava

durumu hakkında otomatik bilgi alışverişi yapılan bir çalışmanın yürütülmesini sağlayan sisteme de sahiptir (Военные базы РФ за границей, 2010). Belarus Minsk Bölgesi'nin bölge merkezine 10 km uzaklıkta yer alan ikinci Rus üssü 43 Numaralı Vileyka İletişim Ünitesi'dir (Мухаметов, 2015:23). Rus Deniz Kuvvetleri filosunun bölge iletişim noktasıdır bir diğer adı Antey Radyo İstasyonu'dur. Ultra uzun menzilli radyo istasyonudur ve su altında bulunan stratejik nükleer denizaltılarla iletişimi sağlar (Яшкова, 2017:5). Tesiste Rus donanma askerlerinin yanı sıra paramiliter Belarus vatandaşları da çalışmaktadır (Военные базы РФ за границей, 2010).

Avrupa'da yer alan Rus üslerinden bir başkası Moldova Transdinyester ülkesi (bağımsızlığını ilan etmiş ancak tanınmamış bir devlet) sınırları içerisinde yer alan Tiraspol Askeri Tesisleridir. 21 Temmuz 1992'de, Rusya Federasyonu Başkanı ve Moldova Cumhuriyeti Başkanı bölgedeki silahlı çatışmanın durdurulmasının ardından Moldova Cumhuriyeti'nin Transdinyester Bölgesi'nde Silahlı Çatışmanın Barışçıl Çözümünün İlkeleri Anlaşması'nı imzalamışlardır (14 Гвардейская Общевоинская Армия, 2020). SSCB'nin 14. Kombine Silahlı Muhafız Ordusu'nun ardılı sayılabilecek üs Transdinyester Bölgesi'nin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından bölgeye barış gücü olarak gelen Rus askerlerinin bölgeden ayrılmasıyla de facto olarak oluşan, askeri üs adıyla anılmasa da Transdinyester Bölgesi'nin başkenti Tiraspol'de bulunan tesislerden oluşmaktadır (Валь ve Эмерсон, 2005:163). Transnistria'daki (Transdinyester) mühimmatlar ve askeri tesis nedeniyle Kişinev, Tiraspol ve Moskova arasındaki ihtilafın hem siyasi hem de teknik bir yönü ortaya çıkmıştır fakat sonuçlanmamıştır. Böylece Rus üslerinin bir kaçında (Abhazya, Güney Osetya gibi) karşımıza çıktığı gibi burada da Rus üssü, bir devletin içerisinde yer alan ve bağımsızlığını ilan eden bir ülke içerisinde ve Rusya'nın müdahalesi ardından oluşturulmuştur.

Avrupa'da yer alan son Rus üssü ise Ukrayna (Kırım)'daki Sivastopol (Kırım) Karadeniz Filosu Deniz Üssü'dür. Üssün temelleri 18. Yüzyıla dayanmaktadır ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Ukrayna ve Rusya arasında Karadeniz filosunun paylaşımıyla ilgili tartışmalar meydana gelmeye başlamıştır. 1996'da filonun %81,7'sinin Rusya'ya, %18,3'ünün Ukrayna'ya verilmesinde karar kılınmış ancak tartışma son bulmamıştır (Лукин, 2007). 28 Mayıs 1997'de imzalanan Karadeniz Filosu'nun Bölünme Parametrelerine İlişkin Anlaşma'ya göre, Rusya 30'dan fazla savaş gemisini park edebileceği Sivastopol'e yani ana körfeze, Karadeniz Filosu'nun füze teknelerinin, tugayının ve dalış alanının bulunduğu Karantina Körfezi'ne, gemi bulundurulmayan Kazak Körfezi'ne ve Deniz Kuvvetleri Tugayı'nın yer aldığı Güney Körfezi'ne yerleşme hakkını kazanmıştır. Bölgede kilit önem taşıyan Streletskaya Körfezi'nde de Rus ve Ukrayna filoları gemilerinin ortak üssü halihazırda yer alırken, daha sonra Rusya silah ve askeri teçhizatın depolandığı ve üretildiği bir cephaneliği, Karadeniz Filosu üssünü, amfibi bir iniş alanının yanı sıra Feodosia'da bir test merkezi, iki hava alanı ve Kırım'da binden fazla tesisi kullanmaya başlamıştır. Rusya Ukrayna ka-

rasalarında, bir grup Rus askeri gemisi 388 adede kadar da türü fark etmeksizin gemi bulundurabilme hakkına da sahip olmuştur. Gvardeisky ve Sivastopol'deki (Kaç) havalimanlarında 161 uçak bulundurabilir, Ukrayna sınırları içerisinde de 25 binden fazla personel, 100 binden yüksek kalibredeki 24 topçu sistemi, 132 zırhlı araç ve 22 uçağı bulundurabilme hakkını da elde etmiştir (Военные базы РФ за границей, 2010). 2005 yılından sonra Ukrayna'daki hükümet değişiklikleri ve istikrarsız durum devam ederken üssün Rusya kullanımına verilmeyeceğı duyurulmuştur (Лукин, 2007). 2010'a gelindiğinde ise Ukrayna'nın yeni devlet başkanı Yanukoviç ve Rusya Federasyonu Başkanı Medvedev 25 yıllık yeni bir kira sözleşmesi imzalayarak üssün 2042 yılına kadar Rusya'da kalacağı konusunda anlaşmışlardır (День Черноморского флота, 2020). Daha sonra hükümet değişince anlaşma da iptal edilmiştir. Kırım ve Ukrayna'nın doğusunda çıkan Rus yanlısı ayaklanmalar ve Kırım'daki askeri tesislerin ayaklanan kişiler tarafından işgal edilmesi ve en sonunda 2014 yılında Kırım'ın Rusya'ya ilhakı ile Sivastopol üssü Rusya'nın eline geçmiştir.

Rusya'nın üslerinin en çok bulunduğu üçüncü bölge ise Kafkaslar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölgede iki devletin sınırları içerisinde üç üs bulunmaktadır. Bunlardan en büyüğü Ermenistan'da yer alan 102 Numaralı Gümrü (Leninakan) Askeri Üssü'dür. 1 Eylül 1994'te Ermenistan'da Gümrü şehrinde (1991'e kadar Leninakan olarak adlandırılıyordu.) kurulmuştur (Мурадян, 2012:93). 27 Eylül 1996'da Ermenistan ve Rusya arasında yeni bir anlaşma imzalanmış ve Gümrü'deki üs için kira bedeli tahsil edilmeyerek Ermenistan bu bedelin toplumsal hizmetler karşılığı sağlandığını belirtmiştir (Военные базы РФ за границей, 2010). 102 Numaralı askeri üs kapsamında; üç motorlu tüfek alayı (Erivan'da 123., Gümrü'de 124. ve 128.), topçu alayı, uçaksavar alayı, tank taburu, keşif taburu, 100'e yakın tank, 300 zırhlı araç, topçu ve uçaksavar füze sistemleri ile yaklaşık 4 bin personel yer almaktadır (Минаян, 2005: 343-344). Ermenistan'da Rus birliklerinin görevleri ikili anlaşmaya dayanılarak Rusya'nın ve Ermenistan'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliğini sağlamak şeklinde belirtilmektedir (Правовойдепартамент МИД России, 2019). Rusya'nın Kafkasya'da gücünü perçinleyen bir üs olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kafkasya'daki diğer iki Rus üssü ise Gürcistan devleti sınırları içerisinde bulunan bağımsızlığını ilan etmiş ancak tanınmamış olan Güney Osetya ve Abhazyada yer almaktadır. Eylül 2009'da 49 yıllığına Güney Osetya ve Abhazyaya ile Rusya arasında askeri işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır (Доклад Европа, 2010). Bu anlaşmalar askeri altyapı, Abhazyaya ve Güney Osetya topraklarındaki Rus askeri üsleri, barış zamanında ve savaş zamanında ortak askeri grubunun oluşturulmasını inşa etmek, kullanmak ve geliştirmek hükümlerini içermiştir (Барабанов и diğerleri, 2009: 93). Abhazyada Gudauta ve Ochamchira bölgelerinin topraklarında konuşlandırılan üssün ismi 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü olarak adlandırılmıştır (Российские военные базы за рубежом, 2019). Güney Osetya'da Tskhinval ve Java'da iki garnizon şeklinde oluşturulan üssün adı ise 4.

Askeri Muhafız Üssü olarak belirlenmiştir (Нерсиян). Ancak bu iki üssün kurulmasından önce Tiraspol'deki tesislerde olduğu gibi bölgede bir Rus askeri varlığı da bilinmektedir (Российская газета, 2007). 1990'dan beri bölgede yer alan Rus güçleri resmi olarak bir üs statüsünde olmamasına rağmen barış gücü olarak bölgede bir tesisleri vardı. Özellikle 2007 yılında Gürcistan'ın Ermenistan sınırında bulunan Rus üssünün (Ahılkelek 62. Rus Askeri Üssü) kapatılmasının ardından Rusya'nın bölgeye müdahalesi tetiklenmiştir (Российская газета, 2007).

Rus üslerinin bulunduğu ve diğer üsleriyle konum açısından benzerlik taşımayan (Akdeniz'deki üsler hariç diğer üsler Rusya'nın sınırları çevresinde tampon bölge şeklinde yerleşmiştir.) son bölge Akdeniz'dir. Akdeniz Bölgesi'nde Suriye'de Rusya'nın iki üssü bulunmaktadır. Suriye'de bulunan iki üstün Tartus Üssü, Rusya Deniz Kuvvetleri limanlarındaki Rus Donanması'nın malzeme ve teknik desteğini sağlayan yurtdışındaki tek Rus askeri üssüdür. SSCB Deniz Kuvvetleri tesislerinin Suriye'de kurulmasına ilişkin anlaşmayla 1971'de kurulmuştur (Шеповаленко, 2016:121). Tartus'ta bulunan üssün amacı Rusya'nın Akdeniz filosundaki askeri ve diğer gemilerin onarımı, yakıt ve sarf malzemesinin tedarikini sağlamaktır. Üs kapsamında lojistik noktası, yüzen rıhtımlar, yüzen atölye, depolama tesisleri, kışla ve çeşitli ekonomik tesisler yer almaktadır (Военные базы РФ за границей, 2010). Özellikle Suriye iç savaşına Rusya'nın dâhil olmasıyla üsteki durgunluk ve asker sayısı önemli ölçüde değişmiş ve üssün önemi artmıştır. Aynı zamanda Rusya'nın iç savaşa müdahil olmasıyla Suriye'deki ikinci Rus üssü olan Hmeymim Hava Üssü kurulmuştur. Üs 2015 yılının ağustos ayında Suriye Hükümeti'nin güç kaybetmeye başladığı, muhalifler ve DAES'in güçlendiği dönemde kurulmuştur. Bu nedenle üssün kuruluş amacı terörizmle mücadele (Шеповаленко, 2016:28) ve Rusya'nın Kafkasya topraklarındaki radikalleşmeden endişe duyması (Talukdar, 2016:2) olarak öne sürülmektedir.

Rus Askeri Üslerinin Varlığı Rusya'nın Ev Sahibi Ülkeye Yapacağı Askeri Müdahaleler İçin İlk Hamle Midir?

Genellikle belirli bir dönemde güç sahibi olan ve başka bir devlet veya uluslar arası organizasyon tarafından bir engellemeye karşılaşmayan devletler çeşitli meşrulaştırılmış sebeplerle diğer bir ülkeye askeri müdahalede bulunmakta ve istediklerini elde etmeye çalışmaktalar. Günümüzde de devam eden askeri müdahale uygulamasının Rusya tarihinde de pek çok örneği bulunabilir. Rusya SSCB'nin yıkılışının ardından ilk olarak 2008'de Gürcistan'a, ikinci olarak 2014'te Ukrayna'ya, üçüncü olarak da 2015'te Suriye'ye askeri müdahalede bulundu. Rusya, başka devletler tarafından müdahalelerini durdurmasını gerektirecek herhangi bir tepkiyle karşılaşmadı. Bu müdahaleler, müdahalenin yapıldığı bölgede yaşayan insanların haklarını ve özgürlüklerini korumak adına, onların iyiliği için yapılmış gözükmekte olsa da Rusya'nın ulusal çıkarları askeri müdahalenin asıl nedeni ol-

muştur. Rusya'nın askeri müdahalede bulunduğu bölgelerde Rus üsleri bulunması (Ukrayna ve Suriye gibi) veya müdahale ardından müdahale edilen bölgede yeni üsler kurması (Gürcistan; Güney Osetya ve Abhazya ve Suriye gibi) Rusya'nın askeri müdahalelerinde askeri üslerinin rolü konusunda akıllarda soru işaretleri oluşturmuştur. Rusya'nın üsleri ve askeri müdahaleleri arasındaki ilişkiye baktığımızda bu bağlamda tek gerekçe olan Rusya'nın nüfuzunu koruma çabası sonuç olarak iki durum ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi; Rusya'nın halihazırda var olan üslerini koruması, ikincisi; nüfuzunu artırmak için yeni üsler açması. Bu iki durumu daha iyi anlamak adına öncelikle Rusya'nın askeri müdahalelerinde olayların nasıl geliştiğini incelemek gerekmektedir.

SSCB'nin yıkılışının ardından toparlanma sürecinde olan Rusya, pek çok konuda ABD ile SSCB döneminde yaptığı gibi yarışacak bir güce sahip değildi. Bu nedenle ABD'nin nüfuz alanını Rusya'nın sınırlarına kadar genişletme çabalarını durduramadı ancak bu durumun da fakındaydı. Ukrayna ve Gürcistan ABD'nin ve Batı'nın nüfuz etmeye çalıştığı ancak Rusya'nın kaybetmemesi gereken iki ülkeydi. Gürcistan'da Batı yanlısı bir hükümet kurulmasıyla ipler gerilmeye başladı. Ayrıca 2007 yılında Gürcistan'ın Ermenistan sınırında bulunan Rus üssünün (Ahılkelek 62. Rus Askeri Üssü) kapatılması da Rusya'nın nüfuz alanını daraltıyordu (Российская газета, 2007). Bu iki durum Rusya'nın ulusal çıkarları açısından Gürcistan'a müdahalede bulunması için bir sebepti. Ancak görünürdeki sebep ise pek çok eski Sovyet ülkesinde olduğu gibi azınlıkların yaşadığı bölgelerle merkezi hükümetler arasında çıkan sorunlardı. Rusya Gürcistan'da Abhazya yönetimi ve merkezi yönetim arasındaki çatışmayı durdurmak adına Gürcistan'a bir askeri müdahalede bulunduğunu açıkladı. Abhazya Sorunu Rusya'nın üssünü kaybetmemesi için önemli bir baskı aracı olabilirdi. 1990'da bağımsızlığını ilan eden Abhazya'ya karşı Gürcistan yönetiminin 1991 yılındaki müdahaleleri, Abhazya'nın Rusya'ya yönelmesine neden oldu (Hopf, 2005:228). 14 Ağustos 1992'de Gürcistan Ulusal Muhafızlarının müfrezeleri Abhazya'nın başkenti Sohum'a girdi (Hopf, 2005:228). Bu arada Rusya, Aralık 1991'de Rusya ile diğer Sovyet cumhuriyetleri arasında varılan anlaşmayı takiben Gürcistan hükümetine silah aktarmaya devam etti (Hopf, 2005:228-229). Böylece hem Abhazya'yı yanına çekmiş oldu hem de Gürcistan hükümetiyle yaptığı anlaşma çerçevesinde Abhazya'ya karşı Gürcistan'a silah temin etti. Bir yıl süren çatışmalardan sonra 1993'ün sonlarında Abhazlar, binlerce Gürcü sivili de dahil olmak üzere düşmanlarını Abhazya'dan çıkardılar ve bağımsızlıklarını ilan ettiler (Parfitt, 2006: 1043). O döneme kadar Abhazlar Abhazya'daki nüfusun yüzde 18'ini, Gürcüler yüzde 45'ini ve Ruslar yüzde 14'ünü oluşturuyorlardı (Hopf, 2005:228). Savaşın sonra Rus barış güçleri bölgeye ateşkes hattında devriye yapmak için girdi ve o zamandan beri kalıcı oldu (Parfitt, 2006: 1043). Böylece Transdinyester'de olduğu gibi Abhazya'daki Rus askeri üssünün temelleri atıldı. 2008'e kadarki süreçte Rusya kimi zamanlar Abhazya'nın bağımsızlığına karşı önlemler almış, Abhazya'ya sağladığı desteği kesmişse de 2008'de Gürcistan ve Abhazya arasındaki

çatışmanın yeniden canlanmasının ardından Rusya Gürcistan'a askeri müdahalede bulundu (Hopf, 2005:229). Çünkü Rusya'nın kendi ulusal çıkarlarıyla Gürcistan'ın Batı yanlısı hükümetinin ulusal çıkarları uyum göstermemekteydi. Aynı dönemde Abhazya gibi, kuzeyi Rusya'da bulunan Güney Osetya ve Gürcistan yönetimi arasında da sorunlar vardı ve bu askeri müdahale Güney Osetya'yı da kapsıyordu. Gürcistan için Güney Osetya sorununun başlangıcı 1989 ilkbaharında kurulan Güney Osetya Halk Hareketi ve bu hareketin özündeki Kuzey Osetya ile birleşerek bağımsız olmak veya birlikte Rusya'da bir cumhuriyet olmak niyetinde yatmaktaydı (Corley, 1997:270). Gürcistan merkezi yönetimi tarafından Abhazya'ya karşı yürütülen sert tutum Güney Osetya'ya karşı da yürütülmüştü. Temmuz 1992'de Rus barış gücünün bölgeye müdahalesine kadarki süreç 1991'de Gürcistan'ın Güney Osetya'nın başkenti Tskhinvali'ye askeri müdahalesiyle başladı (Corley, 1997:270). Ağustos 2008'de ise Gürcistan ve Güney Osetyalılar arasında çıkan çatışma Abhazlar ve ardından Rusya'nın müdahalesiyle hızla yükselen kısa bir savaş şeklini almıştı (Kolossoff ve O'Loughlin, 2011:632). Bu savaş sonrası Abhazya ve Güney Osetya'daki Rus askerlerinin yeni konumu ile ilgili ve yeniden konuşlandırılmaları için askeri anlaşmalar imzalandı. Böylece Rusya Gürcistan'da kapatılan üssünü geri alamasa da yeni iki üs kazanmış olacaktı. Bu imzalanan anlaşmalar çerçevesinde 2009 yılında Rusya'nın üsleri resmi olarak kuruldu. Bölge halkını Gürcistan'ın saldırısına karşı korumak amacıyla kurulduğu öne sürülen üslerle beraber Rusya'nın Karadeniz'de iki üssü daha kurulmuş oldu. Rusya Gürcistan müdahalesinde bölgede 1990'lı yıllarda konuşlandırılmış askerlerinin yardımıyla hareket etmiş ve buradaki askeri varlığını yapılan anlaşmalarla farklı bir statüye taşımıştı. Böylece Rusya kapatılmış üssünü geri alamasa da Abhazya ve Güney Osetya'da bulunan tesislerini resmileştirmiş oldu. Ayrıca bu müdahale Rusya'nın Gürcistan topraklarında üsleri aracılığıyla nüfuzunu korumasını sağladı.

Rusya'nın Gürcistan'dan sonra Batıyla yakınlaşmasından hoşlanmadığı bir diğer devlet Ukrayna'ydı. Ukrayna'nın kuruluşundan itibaren Avrupa Birliği (AB) ve NATO ile ilişkilerini geliştirme çabası ve Ukrayna'da da batı eğilimli hükümetin kurulması sonucu Rusya ile ilişkilerinde sorunlar çıkmaya başladı. Rusya'yı rahatsız eden en önemli sorun ise en büyük deniz üssü niteliğindeki Sivastopol Deniz Üssü'nün durumuyla ilgili ortaya çıkan sorundu. Ukrayna 2005'te Rusya'ya üssü yeniden kiralamayacağını ilan etti (Лукин, 2007). 2008'de de Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko Filonun alanını sınırlayarak üssün vergi muafiyetini kaldırdı (Возвращение в родную гавань: Черноморский флот после воссоединения Крыма с Россией, 2020). 2010'a gelindiğinde ise Ukrayna'nın devlet başkanı değişmişti ve yeni devlet başkanı Viktor Yanukoviç ve Rusya Federasyonu Başkanı Dimitri Medvedev 25 yıllık yeni bir kira sözleşmesi imzalayarak üssün 2042 yılına kadar Rusya'da kalacağı konusunda anlaşmışlar (День Черноморского флота, 2020). Ancak bu anlaşma da uzun süreli olmadı. Yanukoviç'in AB ile ortaklık anlaşmasından vazgeçmesinin ardından Ukrayna'da

iç karışıklıklar meydana geldi. Ayaklanmalar genişledi ve Yanukoviç başkanlıktan indirilince üs anlaşması da iptal edildi. Ancak karışıklıklar büyüyerek dağıldı. Kırım ile Ukrayna'nın doğusunda çıkan Rus yanlısı ayaklanmalar ve Kırım'daki askeri tesislerin ayaklanmacılar tarafından işgal edilmesi eylemleri birbirini takip etti. 2014 yılında Rusya Kırım'a askeri müdahalede bulundu, müdahalenin ardından düzenlenen referandumla Kırım'ın Rusya'ya ilhaki ve böylece de Sivastopol üssünün Rusya'nın kontrolüne geçmesi şeklinde süreç son buldu. Ayrıca Ukrayna'nın doğusunda Rusça'da Yeni Rusya anlamına gelen Novorossiya kuruldu ve Abhazya ile Güney Osetya gibi resmi olarak tanınmamış bir devlet daha ortaya çıktı. Bu bölgeye de resmi olmasa da Rus askerleri müdahale etti ve bu yeni devlet desteklendi. Rusya'nın Kırım'a müdahalesiyle Ukrayna önemli bir yara aldı. Ayrıca Novorossiya'nın kurulmasıyla da Ukrayna'nın doğusundaki pek çok yer altı kaynağına ulaşımı kısıtlandı. Rusya ise Karadeniz'deki alanını ve etkisini resmi olmasa da genişletti. Çünkü Abhazya'daki deniz üssüyle beraber Kırım'ın da ilhakiyla Rusya önemli bir manevra alanı kazandı. Üssünü korumak ve nüfuzunu yitirmek istemeyen Rusya müdahalesiyle bunu başarmış, en önemli deniz üslerinden olan Sivastopol üssünü kaybetmemiş hatta Ukrayna'yı saf dışı bırakmasıyla bölgenin tek hakimi konumuna gelmiştir.

Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinden farklı olarak şuanda askeri üssünün bulunduğu ev sahibi bir ülkeye müdahalesi ise Suriye'ye yaptığı askeri müdahaledir. Suriye müdahalesi Ukrayna ve Gürcistan müdahalelerinden farklı olarak Suriye'deki hükümeti destekleme amacıyla gerçekleştirilmiştir. Suriye askeri müdahalesi, askeri müdahalenin gerçekleştiği ülke hükümetinin daveti üzerine olması nedeniyle SSCB'nin Afganistan müdahalesini hatırlatmaktadır. 2015 yılında Suriye Hükümeti'nin güç kaybetmeye başladığı, muhalifler ve DAESH'in güçlendiği dönemde Rusya'nın özellikle hava saldırılarıyla gerçekleştirdiği müdahale Suriye hükümetinin yerinde kalmasını sağlamıştır. Burada Rusya'nın korumak istediği üs olan Tartus üssü Rusya'nın askeri müdahalesine kadar daha küçük bir boyuttayken müdahaleden sonra daha aktif olmuştur. Ayrıca Rusya Suriye'de kuruluş amacı terörizmle mücadele (Шеповаленко, 2016:28) ve Rusya'nın Kafkasya topraklarındaki radikalleşmeden endişe duyması (Talukdar, 2016:2) olarak öne sürülmekte olduğu Hmeymim Hava Üssü'nü de kazanmıştır. Şekilsel olarak Suriye müdahalesi Gürcistan ve Ukrayna'dan farklı gözükmese de altta yatan neden üç ülkede de Rusya'nın bahsi geçen bölgelerdeki nüfuzunu kaybetmek istemeyişidir. Rusya'nın Suriye'deki üssü yakın çevresinde yer almasa da Akdeniz'deki gücü açısından önemlidir. Rusya bu müdahalesiyle üssünü koruyarak gelecekteki planları için önemli bir adım atmıştır.

Rusya evinin bahçesine güvenlik kameraları yerleştirmiş ve onlara bir zarar gelmesini istemeyen bir ev sahibi gibi hareket ettiği Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinden sonra, evinin önündeki caddenin diğer tarafından evinin güvenliğini sağlayabileceği bir güvenlik kamerasını da kaybedebileceği endişesiyle Suriye'ye müdahalede bulunmuştur. Böylece güvenli alanını artırmıştır. Karadeniz

ve Akdeniz'de daha rahat hareket kapasitesi elde etmiştir. Lojistik kapasitesini artırmıştır. Bu üç müdahale de bize göstermiştir ki Rusya güçlendikçe hem mevcut üslerini korumak için hem de üslerini artırmak için müdahalede bulunabilir. Böylece üs kurarak bir sonraki hamlesi için önceden hazırlığını yapmış olacaktır. Güçlendikçe de üsleri sayesinde yeni hamleler gerçekleştirecektir. Ayrıca bir ülkeye destek oluyormuş gibi gözükerek (Güney Osetya ve Abhazya'da Gürcistan hükümetine, Suriye'de terör tehdidine karşı v.b.) üssünün meşruluğunu artıracak ve sempati kazanmaya çalışacaktır.

Sonuç

Rus üslerinin buldukları ülkelerdeki durumlarını incelediğimizde Rusya'nın yakın zamandaki krizlerde özellikle Akdeniz ve Karadeniz bölgesindeki üslerini kullandığını Orta Asya ve Avrupa üslerini kullanmadığını görmekteyiz. Üç ülkede de ortak nokta Batı yanlısı rejimlerin kurulmak istenmesi olarak görülmektedir. Son yıllardaki bu örneklerde ortak bir diğer nokta da üslere ev sahipliği yapan ülkedeki halkın barışı ve huzuru için müdahalelerde bulunulduğu savıdır. ABD'nin müdahalelerinde ön plana çıkarılan "Demokrasi" kavramı Rusya'nın müdahalelerinde "Azınlıklar" kavramıyla yer değiştirmektedir. Rusya'nın bu sorunlu bölgelerdeki azınlıkların ezilmesine engel olmak için siyasi ve askeri müdahaleler uygulamasının meşruluğu tartışılırdır. Fakat Rusya'nın askeri üslerinin konumları gereği bölge halkının merkezi yönetimle ilgili sorunlarından faydalandığı görülmektedir.

Rus üslerine ev sahipliği yapan ülkeye Rusya'nın askeri müdahaleleri bağlamında baktığımızda görülen bir diğer gerçek de müdahalede bulunulan bölgenin Rusya'ya bağımlı hale getirilmesidir. En belirginini Ukrayna'da Kırım olmak üzere, Doğu Ukrayna'da Novorossiya, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya ve Suriye'de Suriye Hükümeti'dir. Rusya'nın geçmiş askeri müdahale tecrübelerine baktığımızda oluşturulan bu bağımlılığın yeni siyasi ve askeri müdahalelere yol açabileceği bir gerçektir. Ukrayna'nın önemli yer altı kaynaklarına sahip Novorossiya gibi veya Ukrayna ile Moldova sınırının büyük bölümünü oluşturan Transdinyester gibi bölgelere uygun ve gerekli şartlarda müdahale etme ihtimali yüksektir.

Rusya'nın bu üç müdahalesi kısaca söylemek gerekirse Karadeniz ve Akdeniz'de nüfuzunu artırmaya yöneliktir. Bu müdahaleler ve eski müdahaleler karşılaştırıldığında eski müdahaleleri kadar sert bir tavır olmasa da Karadeniz ve Akdeniz'de nüfuzunu artırmak için gerektiğinde asker kullanabileceğini de göstermektedir. Bu durum Rusya'nın müdahalelerinin doğrudan üslerinin varlığıyla alakalı olmadığını göstermektedir. Bu nedenle Rus üssünün bulunduğu her ülke Rusya'nın müdahalesi tehlikesiyle karşı karşıya değildir ancak Rusya'nın üslerinin bulunduğu pek çok ülkenin eski Sovyet ülkeleri olduğu da göz önünde

bulundurulursa bu ülkelerdeki krizlere ulusal çıkarları çerçevesinde müdahil olacağı görülmektedir. Böylece Rusya hem üslerini kullanmış, hem üslerini korumuş (belki de yenilerini kazanmış) hem de üsleri aracılığıyla kendisine yarattığı tampon bölgeler sayesinde her hangi bir saldırıyı dışarda karşılama yeteneğine sahip olmuş olacaktır. Tüm bunları yapabilecek gücünün olduğunu da müdahaleleriyle göstermiştir. Belirli bölgelerde nüfuzunu kaybetmemek için mücadele edeceğini ispatlamıştır.

Sonuç olarak Rus üslerinin buldukları ülkeler için tehdit oluşturabileceği bir gerçektir ancak bu tehdidi askeri müdahaleye dönüştürecek olan ev sahibi ülke ve Rusya arasındaki ilişkilerin seyri olacaktır. Rusya ile ilişkileri iyi olan bir ev sahibi ülkenin hükümeti lehine Rusya o ülkede askeri müdahale yapabileceği gibi, Rusya ile ilişkileri iyi olmayan bir ev sahibi ülkenin hükümetinin aleyhine de askeri müdahalede bulunabilir. Ancak her iki durumda da Rusya mutlaka üslerini korumak veya yeni üs elde etmek gibi bir kazanım elde edecektir.

Кайнақча

- Aliyev, Bayram, (2016). Russian military existence's effect in the central asia: military bases in kazakhstan. *Bilgesam Analysis/ Russia*, S.1346.
- Барабанов, Михаил; Антон, Лавров ve Вячеслав, Целуйко, (2009). Танки Августа, Центр Анализа Стратегий И Технологии, Москва.
- Bekcan, Umut, (2019). Sovyet penceresinden 1956 Macar ayaklanması: batı destekli bir karşıdevrim girişimi. *Social Sciences Research Journal*, C. 8, S. 1, s.15-23.
- Брохур, Marie, (1984). *Sovyetler Afganistan'da: bir işgalin anatomisi*. (Çeviren: Rasih Malyalı). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Corley, Felix, (1997). South Ossetia between Gamsakhurdia and Gorbachev: three documents. *Central Asian Survey*, C.16, S.2, s.269–275.
- День Черноморского флота, (2020). ТАСС, <https://tass.ru/info/1963528> (E.T:08.04.2020)
- Докипедия, (2020). “Договор о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве между Союзом Советских Социалистических Республик и Демократической Республикой Афганистан (Москва, 5 декабря 1978 г.)”, <https://dokipedia.ru/document/5191672> (E.T: 26.05.2020)
- Доклад Европа , (2010). “Абхазия: Углубление Зависимости”, International Crisis Group, S. 202, Сухуми, Тбилиси, Стамбул, Брюссель.
- Георгиев, Владимир, (2006). “Опτικο-Электронный Комплекс «Окно» В Таджикистане Де-Юре Становится Российским”, Фергана, <http://www.fergananews.com/articles/4351> (E.T:17.03.2018)
- Górecki, Wojciech, (2014). “Ever Further From Moscow Russia's Stance On Central Asia”, *Centre For Eastern Studies*, Warsaw.
- Халип, Ирина,(2015).“В Беларуси Появится Российская Авиабазы – Военное Присутствие Возрастает”, Новая газета, S.109, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2015/10/02/65845-moskva-beret-minsk-pod-krylo> (E.T:16.03.2018)
- Hoffmann, Stanley, (1995). ”The Politics and Ethics of Military Intervention” , *Survival*, C. 37, S. 4 Winter, s. 29-51.

- Hopf, Ted, (2005). Identity, legitimacy, and the use of military force: Russia's great power identities and military intervention in Abkhazia. *Review of International Studies* , S.31, s.225–243
- Иванов, Андрей Александрович, (2013). “Интервенция Как Часть Внешней Политики Государства: Эволюция Представлений “, *Полития* , С.1, S.68.
- Иванов, Андрей Александрович, (2016). “Факторы Оценки Риска Иностранной Военной Интервенции В Современном Мире “, *Сравнительная Политика* , С.7, S.3, s. 25-32.
- Karadeli, Cem, (2019). Stalin ve Kruşçov dönemlerinde Doğu Avrupa'da Sovyetler ve krizler. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.15,s. 239-253
- Kip, Mert, (2016). SSCB'nin Doğu Avrupa (Macaristan ve Çekoslovakya) müdahaleleri ve Türk kamuoyu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Kolossov, Vladimir ve O'Loughlin, John, (2011). After the wars in the south caucasus State of Georgia: economic Insecurities and migration in the “De Facto” States of Abkhazia and south ossetia. *Eurasian Geography and Economics*, C.52, S.5,s. 631-654.
- Космодром Байконур, (2017). ТАСС, <http://tass.ru/info/2010642> (E.T:19.03.2020)
- Кудаяров, Каныбек, (2018). Турецкая Политика В Киргизии И Ее Влияние На Внешнеполитическую Стратегию России В Киргизской Республике, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Москва: Российский Государственный Гуманитарный Университет.
- Кургузов, Владимир Лукич, (2016). “Интервенция В Советской России Глазами Интервентов (1918-1922 Гг.)”, «Белые Пятна» Российской И Мировой Истории, С. 20-33, S.4-5.
- Кутнаева, Нурия, (2010). “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, *Центральная Азия и Кавказ*, С. 13, S. 2.
- Лукин, Михаил, (2007). “Все Российские базы”, *Коммерсант* , <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (E.T:25.03.2020)
- Минасян, С.М., (2005). “Военно-Политическое Сотрудничество России И Армении В Контексте Проблем Региональной Безопасности Южного Кавказа”, *Вестник ВГУ*, S.1, s. 343-344.
- Мухаметов, Руслан, (2015). *Внешняя Политика России В Ближнем Заребье*, Екатеринбург: Издательство Уральского Университета.
- Мурадян, М. Ф., (2012). “Военно-Политическое Сотрудничество России И Армении”, *Вестник Общественных Наук НАН РА*, S.2-3.
- Нерсиян, Леонид, “Отступать Больше Некуда: Военные Базы России”, *Фонд Развития Евразийского Сотрудничества*, <http://fondres.ru/index.php/467-otstupat-bolshe-nekuda-voennye-bazy-rossii> (E.T: 22.03.2020)
- Parfitt, Tom, (2006). “Years Of “Frozen Conflict” Leave Abkhazia Isolated And Poor”, *The Lancet*, C.367, S.9516, s.1043–1045.
- Полигон Капустин Яр, (2006). http://pvo.guns.ru/book/kap_yar/index.htm (E.T:19.03.2020)
- Правовой департамент Мид России, (2019). “Договор Между Российской Федерацией И Республикой Армения О Российской Военной Базе На Территории Республики Армения”, <https://uic.am/wp-content/uploads/2015/01/paym-razmabaza-1995-rus.pdf> (E.T: 02.10.2019)
- Российская газета, (2007). “Последний Воинский Эшелон из Грузии проследовал в

- Гюмри”, <https://rg.ru/2007/11/16/eshelon-gruziya-anons.html> (E.T: 30.05.2020)
- Российские военные базы за рубежом, (2019). *International Memorial* , “<http://old.memo.ru/d/194185.html> (E.T:22.08.2019)
- Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı (Министерство обороны Российской Федерации). (2018). “Ракетные Войска Стратегического Назначения”, https://structure.mil.ru/structure/forces/strategic_rocket/structure/kapustinyar.htm (E.T:19.03.2018)
- Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı (Министерство обороны Российской Федерации). (2020). “201-я Гатчинская Ордена Жукова Дважды Краснознаменная Военная База”, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/details.htm?id=11741@egOrganization> (E.T:17.03.2020)
- Спаткай, Леонид, (2015). “Еще раз о военных базах России в нейтральной Беларуси”, *Belarus Security Blog*, <https://bsblog.info/eshhe-raz-o-voennux-bazax-rossii-v-nejtralnoj-belarusi/> (E.T:06.04.2020)
- Старчак, Максим, (2014). “Соперничество России С США В Сфере Военного Сотрудничества С Кыргызстаном И Прогноз На Будущее”, Ежегодник Ими, С.1, S.8.
- Sputnik, (2016). Скрунда: Город С Военной Тайной, <https://lv.sputniknews.ru/Latvia/20160504/1525143.html> (E.T:27.05.2020)
- Шахназаров, Александр, (2012). “Здесь Испытывают Торпеды”, Росбалт, <http://www.rosbalt.ru/world/2012/08/09/1020977.html> (E.T:17.03.2020)
- Шеповаленко, Максим, (2016). Сирийский Рубеж, Москва.
- Şeyhanlıoğlu, Hüseyin, (2008). 18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan’ın Jeostratejik Önemi, *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*, С.34 , S. 2, s. 22-43 .
- Talukdar, İndrani, (2016). “Russia’s Strategic Interest in Syria”, *ICWA Issue Brief*.
- Валь, Мариус ve Эмерсон, Майкл, (2005). Молдова и Приднестровский конфликт, Москва.
- Военные Базы РФ За Границей, (2010). Риа новости, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (E.T:07.04.2020)
- Возвращение в родную гавань: Черноморский флот после воссоединения Крыма с Россией, (2020). ТАСС, <https://tass.ru/spec/black-sea-fleet> (E.T:08.04.2020)
- Яшкова, Татьяна, (2017). “Цивилизационная Общность Республики Беларусь И России Как Объективная Основа Эффективного Сотрудничества В Рамках Союзного Государства”, Журнал Потенциал Современной Науки, Москва.
- 14 Гвардейская Общевоинская Армия, (2020). <http://www.oa-14.narod.ru/poslevoiny-13.htm> (E.T:05.04.2020)